

Interjú Amelie Lanier-val

„Gyakran az egyik könyv hozza magával a másikat”

Amelie Lanier szabadfoglalkozású, független történész Ausztriában. Magyar történelmi vonatkozású könyvei: *Das Kreditwesen Ungarns im Vormärz* (1995), *Die Geschichte des Bank- und Handelshauses Sina* (1998), *Széchenyi István és Sina György közös vállalkozásai* (2005, Deák Antal Andrással közösen), *Széchenyi István és Széchenyi Béla cikkei a Tímesban 1859–1862* (2011).

Hogyan fordult érdeklődésed a történelem felé? Hogyan lettél történész?

Családi indíttatásról biztosan nem beszélhetek és iskolairól sem igen. De amikor gimnáziumba jártam Bécsben, korábban felkeltette az érdeklődésemet az írás kérdése, a bécsi városi könyvtárból kölcsönöztem könyveket, s javasoltam a tanárnőmnek, hogy tartok egy kiselőadást róla az iskolában. Később, 1979 májusában abból is érettségiztem.

Leginkább talán olvasmányélményeim befolyásolhattak, bár ez inkább már eredménye volt a történelem iránti érdeklődésemnek, mint forrása. Tizenkét évesen, amikor az olvasó (a legtöbb gyerek Zell am Seeben nem szokott olvasni) barátaim inkább regényeket olvastak, én már olvastam könyvet Szibéria meghódításáról (Kosaken gegen Kutschum-Khan) vagy Francisco Vázquez de Coronado 16. századi hadjáratáról Florida irányába (Hans Otto Meissner: Ich fand kein Gold in Arizona – Die Abenteuer des Francisco Vasquez de Coronado). Ez utóbbit anyám egyik ifjúkori barátja ajándékozta nekem, aki tudta, érdekel a történelem és az indiánok.

Az, amit a filozófus Nietzsche „antikváriusi történetszemlélet”-nek nevez, amikor az ember ódságok között kutat, s fontos dolgokat vél találni, engem inkább taszított. Nietzsche háromféle hozzáállásról ír: az „antikváriusi”, a „monumentális” meg a „kritikus” történet-szemléletről. Szerinte ahhoz, hogy egy könyv jó legyen, mind a három szükséges, és nem szabad túlsúlyba helyezni az egyiket vagy másikat. Én akkor persze ezt nem tudtam. Csak érettségi után kezdtem Nietzschével foglalkozni, a csillagomat-istenemet, Jim Morrisont követve.

Érettségi után történelem és matematika tanári szakon kezdtem el tanulni a bécsi egyetemen, mert mindenképpen vissza akartam kerülni gyermekkorom színhelyére, Zell am Seebe, s az egykori iskolaigazgatóm biztatott, hogy tanári végzettséggel tud majd abban segíteni. Másfél év alatt azonban rájöttem, hogy a tanárság semmiképpen nem nekem való hivatás. Az elméleti matematikához egyébként sem volt türelmem, s barátoktól kértem tanácsot, mit is csináljak. Kiderült, hogy két olyan képzés volt, ahol nem voltak kötelező vizsgák a doktori képzésben, csak a disszertációt kellett megírni: a filozófia és az Európán kívüli civilizációk. Így azután a matematika helyett felvettem a filozófia szakot, amit azonban csak fő szakként lehetett tanulni. Ezért az lett a fő szakom, mellékszakként pedig folytattam tovább a történelmet, de tanári szakirány nélkül.

Hogyan formálódott, alakult szakmai érdeklődési köröd?

Tanáraim közül megemlíthetem Erika Weinzierlt, szakterülete a 20. századi történelem volt, mindenekelőtt a nemzetiszocializmus, s egy alkalommal hirdetett egy proszemináriumot a spanyol polgárháború történetéből. Azt nagyon érdekesnek találtam, akkor kezdtem el spanyolul tanulni, hogy a szakirodalmat el tudjam olvasni. A spanyol polgárháború ugyanis a 20. századi történelemnek mintegy sűrítője. Minden jelentős párt föllép: A Szovjetunió, a német és olasz fasiszták, a leköszöntő brit birodalom, a szintén lefelé tartó *grande nation* és az anarchisták. A II. Spanyol Köztársaság szolgált mintaként az 1945 utáni kelet-európai kommunista hatalomátvételek számára: a kirakatba tettek egy polgári politikust (Juan Negrínt), ez a külföldnek szólt; hátul pedig már nyüzsgöttek a titkosszolgálatosok, letartóztattak és eltüntettek embereket, akik nem voltak inyükre. Általában véve Spanyolország történetével itt, Ausztriában nem nagyon foglalkoznak, az ez iránti lelkesedéssel mindig nagyon magamra maradtam. Egyébként úgy vélem, hogy a spanyol polgárháború példájához hasonlóan tükröződik a Lánchíd építésének történetében Magyarország története.

Disszertációs témám választására az hatott, hogy egy alkalommal a németországi Peter Decker, akit a mai napig sokra becsülök, 1987 áprilisában tartott egy előadást Bécsben Nietzsche-ről „Moralizmus és antimoralizmus” címmel. Nietzsche-t egyébként jól ismertem, mivel Jim Morrison volt a bálványom, s rajta keresztül foglalkoztam vele már korábban. Így jött az ötlet, hogy a disszertációm témája Nietzsche legyen. 1988 októberében letettem a dolgozatot (Über die Widersprüchlichkeit von Moralphilosophie am Beispiel Friedrich Nietzsches) az asztalra, aminek egyébként a hasonlóan öregdiák filozófus baráti körömben ösztönző hatása volt másokra. Mert korábban sokan csak legyintettek rám, például tetoválásom volt, ami akkoriban egyáltalán nem volt elterjedt, úgy gondolták, engem nem kell komolyan venni. A disszertációt lényegében egyedül készítettem, „saját kezűleg és fejűleg”, de kellett persze témavezetőt keresni, s én Josef Rehmannt választottam, akinek a kommunista párttagsága miatt komoly konfliktusai voltak korábban az egyetemen. Ő becsült engem, például azért, mert vele ellentétben olvastam a *Tőkét* – így azután elvállalta a témavezetőséget, de tulajdonképpen teljesen egyedül dolgoztam, s ő azután probléma nélkül elfogadta a disszertációm, ennyi volt a közreműködése.

De ezzel még nem zártam le egyetemi éveimet, mivel elkezdtem magyar és orosz nyelvet tanulni a tolmácsképző tanszéken. Akkoriban tervbe volt véve, hogy Ausztria és Magyarország majd közösen világkiállítást rendez, a peresztrojka évei voltak ezek, Gorbacsovot csak „Gorbi”-ként emlegették és így tovább. Azt gondoltam, ez keresett tudás lehet majd.

Magyarországon először 1985-ben jártam, s nagyon tetszett nekem. Az első magyar szó egyébként, amit megismertem, a 'tarhonya' volt, mivel gyermekkoromban időnként megjelent nálunk egy soproni nő, aki tarhonyát hozott, amit nálunk akkor nem lehetett kapni. Másrészt a kisgyerekkori nevelőm korábban Budapesten, egy Keglevits grófi családnál nevelő, ő valamennyit tudott magyarul, tőle is tudtam néhány szót, mint például a 'nyilas'-t.

Az 1980-as években sokat utaztam Európában, mindig egy kis zsebszótárral a zsebemben, azzal valahogy elboldogultam, ez történt 1985-ben Magyarországon is. Az orosz nyelv-tanulásnak is volt némi előzménye, mivel Zell am See-ben nagyon sok jugoszláv vendégmunkás dolgozott, akikkel jóban voltam, ezért a szláv nyelvek sem voltak egészen ismeretlenek nekem. 1984-ben egyébként már jártam Leningrádban (Szentpéterváron), ami szintén nagy hatást tett rám, s előtte már egy lengyel barátomtól tanultam a cirill betűket. Tehát mind a két nyelvet illetően voltak előzmények, de a nyelv-tanulás 1988-ban kezdődött komolyan. S a magyar nyelvben az igazi áttörést az egyhónapos nyári egyetem hozta Debrecenben 1989-ben. Ott ismerkedtem meg a mind a mai napig meglévő vajdasági barátnőimmal, akik na-

gyon sokat segítettek a magyar nyelv elsajátításában. (Ez többet jelentett, mint maga az egyetemi tanítás ott.) A sok ott megforduló határon kívüli magyar (többnyire nők), felvidékiek is, fölkaroltak.

A tolmácsképzőn volt néhány jó tanár, akiktől sokat tanultam. Ott persze kezdő tanfolyamok nem indultak, abból indultak ki, hogy a nyelvet már mindenki tudja. Magyar szakra egyébként rajtam kívül főképp magyarok jártak. Oroszul kezdő szinten a szlavisztika tanszék keretében tanulhattam egy olyan tanártól, aki főállásban a Theresianum tanára volt. De a magyar tanárok szabadúszó értelmiségiek voltak, jártak tolmácsolni, hol a bíróságon, hol a rádióban és így tovább. Sokszor nem is volt óra, zárt ajtókat találtunk. Végül a világiállítás lefűjása után már nem látszott nagy ígéretnek a tolmácskodás, főképp azért nem, mert Magyarországról magyar tolmácsok az ausztriai árnál jóval olcsóbban dolgoztak. Így három-négy évnyi tanulás után nem fejeztem be a tolmácsképzőt.

S hogyan kanyarodott életutad a magyarországi történeti kutatások felé?

Egy szintén történész barátomnak, Wolfgang Greifnek köszönhető. Mindketten olvastuk Marxtól a *Tőke* harmadik kötetét, amiben Marx foglalkozik az 1840-es évekbeli angliai pénzügyi válsággal, abban a papírpénz szerepével. Azt gondoltuk, meg kellene nézni, hogy Ausztriában hogyan működött a papírpénz bevezetése, hogyan alakult a kereskedelmi bankok és a Nemzeti Bank tevékenysége. Wolfi szakdolgozatát a Vormärz időszakából írta, és tudta, hogy nálunk erről a korszakról alig van irodalom. Pályáztunk a Fonds zur Förderung wissenschaftlicher Forschung alapítványhoz, amihez viszont ajánlóra volt szükségünk.

Felkerestük Alois Brusatti professzort, aki valamikor korábban foglalkozott a Vormärz korabeli pénzügyekkel. Kiderült, hogy a professzornak Zell am See-ben háza és rokonai voltak, s ez azonnal megteremtette a kontaktust közöttünk, támogatott bennünket. Az volt a terv, hogy Wolfi az ausztriai pénzügyeket, én pedig a magyarországiakat fogom vizsgálni. Írtam még korábban egy magyar lányismerősömnek, akiről tudtam, az apja egyetemi tanár Debrecenben, hogy keresek valakit Magyarországon, aki ért a pénzügyek történetéhez. Így jött a válasz: Kövér György, Közgazdaságtudományi Egyetem. Ha jól emlékszem, ezután 1991-ben utaztam Budapestre, megismerkedtem Gyurival, s kezdettől jól megértettük egymást. Ilyen előkészületek után beadtuk Wolfival a pályázatot.

Időbe telt azonban, míg a pályázat sikerrel járt 1992-ben, s közben Wolfinak más kereseti forrás után kellett néznie, és egyedül maradtam a kutatási programmal. Nekikezdtem, jártam Magyarországon a levéltárakat, szerintem híres lettem arról, hogy olyan anyagokat kértem ki, amiket már nagyon régen senki: például a Hétszemélyes Tábla váltóosztályának iratait stb. Az eredménye 1995-ben jelent meg német nyelven könyv formájában *Das Kreditwesen Ungarns im Vormärz* címmel.

Milyen magyar történeti témákkal foglalkoztál a továbbiakban?

Az első hozta magával a második témát: Gyuri mellett a levéltáros Bakács Bernadett (Magyar Országos Levéltár) ösztönzött arra, hogy Sina György tevékenységét kutassam, mert nagyon sok levéltári forrás áll rendelkezésre vele kapcsolatban, de érdemben senki sem foglalkozott vele korábban, bár úgy tudtam, még a '80-as években két Közgázon oktató tanár tervezte a feldolgozást.

S akkor nekiálltam Magyarországon, de Bécsben is kutatni. A Finanzarchivban évekig én voltam az egyetlen állandó kutató. Sajátos élmény volt a Hofkammerarchiv, ahol akkoriban bezárták az embert a mutatókönyveket őrző terembe, ha ki akart menni, külön csengetni kellett. A régi mutatókönyvekből egész porfelleg szállt fel, állandóan tüsszenteni kellett.

Angliában is voltak kutatói kalandjaim. Bécsben a levéltárban nehéz volt segítőkre találni, míg Magyarországon a már említett Bakács Bernadett mellett Gajáry István Budapest Főváros Levéltárában vagy Körmeny Kinga az Akadémia Kézirattárában az volt. A Sináról szóló könyv azután 1998-ban jelent meg németül (*Die Geschichte des Bank- und Handelshauses Sina*), s érdekes, hogy bár a görög történészek és olvasók is ismerik, de azóta sem született még görög nyelvű fordítása.

Munkáid egy része saját szerzői kiadásban jelent meg; mennyire járható ez az út?

Megjelentetni tudományos könyvet manapság Ausztriában is igen nehéz, különösen akkor, ha az ember nem egyetemi professzor, nincs akadémiai háttér mögötte. A nagy kiadók rengeteg pénzt kérnek a szerzőtől, s azután nagyon keveset nyújtanak. Ezért szorulok saját kiadásra. Kedvezőbb lehetőség az, hogy az Amazonnak van egy Kindle Direct Publishing – Createspace nevű szolgáltatása, ahova meghatározott formátum szerint betörölve fel lehet tölteni a könyv szövegét, s az olvasók tőlük rendelhetik meg a könyvet nyomtatott formában (*print on demand*).

Jelenleg ezen a csatornán keresztül igyekszem eljuttatni az olvasókhoz a könyveimet. A hitelügyletekkel kapcsolatos írásokat egyébként feltettem a honlapomra, úgy látom, azt nézik, olvassák. Valójában a honlapon keresztül, nem a könyvek eladásából látom, hogy mi érdekli az embereket.

Tulajdonképpen nem előzetesen átgondolt döntés volt tehát, hogy gazdaságtörténeti témákkal kezdte el foglalkozni. De az, hogy kitartottál emellett egy ideig, már tudatos elhatározás volt?

Nekem a tudományos munkámban két fő érdeklődésem van: A gazdaság, itt mindenekelőtt a pénzügy, a másik pedig az imperializmus, tehát a vilárendszer és ennek előzményei – a gyarmati rendszerek meg az indián társadalmak. A rádióprogramban például, amit csinállok egy független rádióban, az utóbbi időkben Peruvál foglalkoztam, Oroszországgal vagy Afganisztánnal. A gazdasági érdeklődés tehát adott volt, a Wolfival megkezdett kutatás csak a döntő lökést adta ehhez.

A történeti irodalomból pedig mindig is az volt számomra a legszimpatikusabb és legérdekesebb megközelítés, ha egy térség ösztörtörténetét igyekezett a szerző összefoglalni, kezdve a közetekkel, a népszokásokon át a mezőgazdasági kultúráig. Erre nagyon jó példa Jovan Cvijić fő műve a Balkánról: *A Balkán-Félsziget és a délszláv országok*, amely először franciául jelent meg az első világháború alatt Franciaországban, majd a háború után Jugoszláviában is kiadták, nemrég pedig magyar nyelvre is lefordították és kiadták a Vajdaságban. Ez volt az első könyv, amely a Balkán fogalmát megteremtette. Azt megelőzően a Balkánt a mai határok között nem tekintették egységnek. Magát a 'Balkán' fogalmát Cvijić alkotta meg a bulgáriai Balkán-hegységről, mivel úgy döntött, hogy ez a félsziget magja. Vagy említhetem a Derszu Uzala szerzőjét, Vlagyimir Klavgyjevics Arsenyevet, aki az oroszországi Távol-Kellet írt le. Vagy a még Ausztriában is majdnem ismeretlen osztrák tudóst, Luigi Salvator (Toscana nagyhercegét), aki monográfiákat írt a sok Földközi-tengeri szigetről. Ő maga is felkereste a településeket, a polgármesterektől gyűjtött információt az állatokról, terményekről stb. Most működik egy Ludwig Salvator Társaság, amelyik tervezi munkái újrakiadását. Szerintem valahogy így kellene történelmet írni, tulajdonképpen ez lenne a tudományos példakép számomra.

Milyen kutatási témák vonták még magukra a figyelmedet?

Gyakran az egyik könyv hozza magával a másikat. A Sina-könyv kapcsán találtam rá Deák Antalra, aki az akkori esztergomi Vízügyi, mai nevén Duna Múzeum munkatársa volt. Ő szervezett egy kiállítást és egy konferenciát a 19. századi vízügyi mérnök Vásárhelyi Pálról, s azt a megbízást kapta, hogy kerítsen valakit, aki előadást tarthat az akkori hitelügyi problémákról. S akkor Kövér Gyuri közvetítésével megkeresett engem. Megtartottam az előadást, s a kapcsolódó kiadványban írtam egy tanulmányt „*A hitel nem teremtheti meg saját feltételeit*” címmel. Kiderült, hogy a Sina és Széchenyi István közötti levelezés egy része az ő múzeumukba került. A második világháború végén ugyanis szovjet katonák kifosztották a nagy-cenki kastélyt, s az ott talált iratokat eladogatták az utcán. Ebből a forrásból végül a soproni levéltárba is jutottak iratok. De eredeti Széchenyi levelek kerültek, mint megtudtam, a Közlekedési Múzeumba is egészen más úton, Sinaék birtokából. Így született a Deák Antallal közösen írt könyv Sina és Széchenyi kapcsolatáról 2002-ben németül, 2005-ben pedig magyarul (*Széchenyi István és Sina György közös vállalkozásai*).

S ezt követte a *The Times*-ban megjelent Széchenyi István cikkek azonosítása, illetve a neki tulajdonított cikkek egy része valódi szerzőjének azonosítása. Kosáry Domokos Széchenyi-könyve (*Széchenyi Döblingben*) adta az ötletet. Amikor egy rokonom meghívott magához Londonba, azon gondolkodtam, hogy mit is fogok én Londonban csinálni. Kosáry írt ezekről a cikkekről, de arról is, hogy még nem történt meg pontos azonosításuk. S akkor nekiláttam a British Library folyóiratrésztlegében végignézni a *The Times* külügyi rovatát 1858-tól kezdve Széchenyi 1860. tavaszi haláláig. Találtam is néhány szóba jöhető írást, de különböző aláírásokkal. Jártam azonban Londonban a Rothschild-archívumban is, mert Sina Györggyel kapcsolatos források után kutattam. A levéltáros, Melanie Aspey igazán meglepett, hogy végre valaki nem a családi ezüst evőeszközöket vagy a képtárakat akarja tanulmányozni, hanem érdeklődik a gazdaságtörténet iránt, s összebarátkoztunk. Én meséltem neki a Széchenyi kutatásról, s ő megemlítette, hogy az archívumnak van előfizetése a *The Times* internetes archívumához. Ebben azután az általam megtalált álnevek szerzőitől azonosítottunk még cikkeket a Széchenyi halála utáni időszakból is. Ráadásul Melanie haverja, Eamon hozzásegített ahhoz, hogy a *The Times* levéltárából megkapjam azokat a leveleket, amelyek ezekkel a cikkekkal kapcsolatosak. Úgyhogy rengeteg anyaghoz jutottam hozzá, amelyek létezéséről korábban sejtelmem sem volt, de a Széchenyi-kutatóknak sem. Majd Bakács Bernadett javaslatát követve Bécsben a Haus-, Hof- und Staatsarchivban a londoni osztrák követ, Apponyi Rudolf diplomáciai jelentéseit tekintettem át, azt keresve, hogy ő mit tudott a Blickről és ezekről az újságcikkekről. Meg kell még említenem itt a magyarországi segítőim között a már említett Körmendy Kingát. Így sikerült végül Széchenyi István és fia, Béla cikkeit azonosítani és közzétenni, ami nem volt egyszerű.

Hogy szólunk jelenlegi kutatási terveid?

A későbbiekben magyarországi vonatkozású projektre nem került sor, bár terveztünk valamit egy bécsi barátommal a Tanácsköztársaság 100. évfordulója alkalmával, de ez azután félbemaradt. Szerveztem azonban egy konferenciát az európai jobboldalról Budapesten, amiből szerkesztettem kötetet (*Neue Geschichten unter alten Hüten*, 2015, magyarul: „*Régi nóták új előadásban*”). Van egy blogom, azon egyebek közt sokat foglalkoztam a mostani pénzügyi válsággal, abból is lett egy könyv (*Über Geld und Kredit? Texte zur Finanzkrise und Eurorettung*, 2018). Most pedig hasonlókat tervezek Latin-Amerikáról. Utána talán előveszem az íróasztalból a félbemaradt terveket: a Tanácsköztársaság témáját, Jugoszlávia

szétesését. De a terveim között szerepel a Zell am See-i vidék, a Pinzgau paraszti világa szerelmi életének, a pinzgaui Dekameronnak a megírása is.

A szerző honlapa: alanier.at, blogjának elérhetősége: <https://nestormachno.alanier.at>; rádióműsorának címe: <https://o94.at/programm/sendereihen/vekks>. A tavalý Magyarországról a 99:1 című műsorban készített két összeállítása megtekinthető itt: <https://www.youtube.com/watch?v=SMkaiwJW8fA>, <https://www.youtube.com/watch?v=2ldEwsuw-9I>.

Készítette: DEÁK ÁGNES